

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ В КРАЇНАХ З ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

Анотація. Розглянуто та висвітлено основні механізми та інструменти державного управління інвестиційним кліматом у країнах, що пройшли перехід до ринкових реформ після краху комуністичних режимів. Особливу увагу приділено досвіду системних реформ у Республіці Польща. Проаналізовано особливості та специфіку залучення інвестицій в економіку даної держави. Виокремлено особливості реформ перехідного періоду та їхній вплив на інвестиційну активність у країнах Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: інвестиційний клімат, прями іноземні інвестиції, країна з перехідною економікою, ринкові реформи.

Аннотация. Рассмотрены и освещены основные механизмы и инструменты государственного управления инвестиционным климатом в странах, прошедших переход к рыночным реформам после краха коммунистических режимов. Особое внимание уделено опыту системных реформ в Республике Польша. Проанализированы особенности и специфика привлечения инвестиций в экономику данного государства. Выделены особенности реформ переходного периода и их влияние на инвестиционную активность в странах Центральной и Восточной Европы.

Ключевые слова: инвестиционный климат, прямые иностранные инвестиции, страна с переходной экономикой, рыночные реформы.

Annotation. Considered and elucidated basic mechanisms and tools of the government investment climate in countries that have transition to the market reforms after the collapse of communist regimes. Particular attention is paid to the experience of system reforms in Poland. The features and specific investment economics in this state. Different features of the reform transition and their impact on investment activity in Central and Eastern Europe are emphasized.

Keywords: investment climate, foreign direct investment, a country in transition, market reform.

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності держав з перехідною економікою в цілому – одне з наймасштабніших та найважчих завдань керівництва країни та, можливо, найпріоритетніше з огляду, як на світову фінансову-економічну кризу, так і на внутрішні економічні процеси у кожній державі зокрема. Звичайно, що для підвищення конкурентоспроможності держави на світовому полі гри, перш за все, потрібне перманентне проведення системних реформ у всіх галузях, для чого потрібна акумуляція матеріальних ресурсів, а саме: залучення як внутрішніх (внутрішні інвестиції, заощадження населення тощо), так і іноземних інвестицій (портфельні та прями іноземні інвестиції (ПІІ)).

Зважаючи на звичайні економічні закони, потенційний інвестор, у першу чергу, надає пріоритетності прибутку від вкладень та щонайменшому ризику втрати інвестицій. Уряди держав з перехідною економікою, а це у свій час країни Центральної, Східної та Південно-Східної Європи, усвідомлюючи це,

почали реформи щодо формування позитивного інвестиційного клімату держави з метою реалізації плану виходу на міжнародний ринок, як потужного гравця.

Саме тому, оцінка та аналіз заходів у цих країнах є особливо важливою для надання рекомендацій та здійснення правильних поступових кроків-реформ і в Україні.

Політична нестабільність, економічна криза, корупція, високий рівень злочинності та інші фактори визначали, а подекуди і визначають низький рівень інвестиційної привабливості країн з перехідною економікою. Кожна держава має свої особливості та використовувані інструменти для залучення інвестицій та покращення інвестиційного клімату в цілому.

Звичайно, що в умовах дефіциту внутрішніх ресурсів, відбувається залучення іноземного капіталу, що дає можливість заповнити розрив між внутрішніми заощадженнями (надзвичайно малі в умовах економічного спаду чи реформування народного господарства) та високим рівнем інвестицій, необхідного для підтримки економічного зростання. Окрім того, ПІ забезпечують зовнішнє фінансування дуже часто у формі акціонерного капіталу, а не заборгованості; окрім того, зовнішні інвестиції є важливим та значним джерелом нових технологій та управлінського досвіду. Інвестиції також є чинником створення нових фірм або реорганізації чи розширення вже існуючих, що є особливо важливим для господарств країн з перехідною економікою.

Цілі статті. Цілями даної статті є оцінка та аналіз механізмів формування інвестиційного клімату в країнах з перехідною економікою, а саме Республіки Польща.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даній статті використані матеріали та статистичні показники Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Організації економічного розвитку та співробітництва; наукові дослідження з електронних ресурсів EUBusiness, Агенції з інформації та іноземних інвестицій Республіки Польща тощо.

Серед українських учених, що досліджували питання розвитку держави в умовах перехідного періоду та побудови ринкової економіки можна виділити О.О. Беляєва, О.В. Богуславського, В.М. Геєця, Е.М. Лібанову, М.М. Туріянську, А.О. Чемериса та О.М. Чемерис.

Невирішеною раніше частиною загальної проблеми є оцінка можливостей адаптації та „перенесення” прикладів механізмів та інструментів формування інвестиційного клімату в державах з перехідною економікою на сучасні реалії, зокрема, в умовах світової фінансово-економічної кризи.

Основний матеріал. У основі формування позитивного інвестиційного клімату лежать структурні реформи. Водночас кожна країна обирала свій особливий шлях реформ та побудови ринкової економіки. За дослідженнями Світового банку у 2008 році дані реформи залежать від двох основних факторів: ступеня доступу держав до міжнародних інновацій та технологій (через торгівлю, ПІ, взаємозв'язки з діаспорою тощо) та здатністю держави до адаптації цих інновацій та технологій [1, с. 2]. Ця здатність поглинання (другий

фактор) визначається технологічною грамотністю та кваліфікацією робочої сили, наявністю фінансування для інноваційних фірм, механізмом державного управління і звичайно нормальними умовами для ведення бізнесу.

Уряд і система державного управління в цілому при формуванні інвестиційного клімату держави визначають політику держави саме у сфері доступу фірм та організацій до вищезазначених міжнародних „знань” через стимулювання режиму в області конкуренції, власності та управління. Виходячи з вищенаведеного, система державного управління з метою входження у світовий простір як конкурентоспроможний гравець, перш за все, повинна через певні інструменти та механізми реформувати складові економіки країни.

Перш за все, це рівень кваліфікації персоналу та управлінського потенціалу загалом; адже залучення інвестиційних ресурсів без вітчизняних кваліфікованих кадрів може призвести до негативного впливу інвестування, наприклад, розміщення на території держави виробництва небезпечного для навколишнього середовища (цементні заводи) або виробництва шкідливої продукції (тютюн), або без використання інновацій тощо. Інвестиції ж повинні приносити поряд із матеріальною базою також і нові технології та ідеї, що у подальшому могли б становити для держави стратегічну перевагу на світовому конкурентному просторі.

По-друге, стійка та доступна фінансово-кредитна система. Швидкий та легкий доступ до кредитних ресурсів як на ринку цінних паперів, так і на ринку кредитів для розвитку середнього та малого бізнесу дає можливість реалізувати внутрішній інвестиційний потенціал держави. Звичайно, що вищевизначені фактори можуть і ліквідовують зношеність та дефіцитність ресурсів для оновлення інфраструктури підприємств.

По-третє, держави з перехідною економікою стикнулися і з проблемами реформування або взагалі й побудови нової дійсно ринкової економіки. Існування приватної власності, контроль за її управлінням, використанням та контроль за максимізацією продукту та його розподілом став чи не найбільш суперечливим та важким етапом переходу.

По-четверте, важливою умовою для позитивного інвестиційного клімату є існування конкуренції на ринку.

По-п'яте, існування та належне функціонування правових інститутів, що повинні гарантувати захист прав власності та засад тієї ж конкуренції. Це має вирішальне значення для формування та розвитку ринкової економіки.

По-шосте, передбачення економічної та регуляторної політики на макрорівні, тобто стратегія розвитку держави дає гарантію як для внутрішнього, так і для зовнішнього інвестора; та й ключовим стимулом та напрямом для розвитку держави уже із ринковою економікою.

Сьомим пунктом даного переліку можна віднести саме доступ до міжнародних знань, а саме: ПІІ або участь у експортних ринках. Відкритість для ПІІ – це конкурентний тиск на компанії, що має наслідком вплив глобальних передових практик та методів управління. Вітчизняні організації, які беруть

участь у експортних операціях можуть підвищити рівень інноваційних знань та доступ до ноу-хау через взаємодію з покупцями з розвинених ринків [2].

Найбільш всеохоплюючі та всеосяжні програми економічних реформ, намагалися втілити у Польщі та Югославії, розпад ж останньої призупинив дані процеси. Так основними елементами польської стратегії у 1990 році були: макроекономічна стабілізація, економічна лібералізація та приватизація.

Макроекономічна стабілізація передбачала, перш за все, ліквідацію надлишкового попиту, тобто проведення ряду фіскальних заходів, жорсткої фінансової економії, що спрямована на стримування надмірної грошової маси, жорстку кредитну політику та створення стабільної, внутрішньоконвертованої валюти. Цікавим є те, що дозвіл уряду Польщі на відкриття безлічі валютно-обмінних пунктів (kantory) став одним із найдієвіших заходів по стабілізації національної валюти.

Наступним кроком економічної лібералізації стало звільнення цін, ліквідація субсидій, усунення обмежень імпорту та заохочення створення приватних комерційних підприємств, створення вільного ринку у секторах економіки наскільки це можливо. Усе це стало дуже вагомим сигналом як для подальшого розвитку польської економіки, так і для міжнародної економічної спільноти. Проблеми, пов'язані з монопольним становищем деяких виробників та покупців, були вирішені за допомогою прийняття антимонопольного законодавства.

Іншою стороною шокової терапії було різке скорочення внутрішнього споживчого попиту, що у подальшому стало причиною для спаду промислового виробництва. Окрім того, лібералізація цін, безсумнівно працювала на користь великих підприємств-монополістів. Саме тому демонополізація можливо все ж повинна була передувати лібералізації цін.

Щодо приватизаційних процесів, то вони відбувалися паралельно з першими двома заходами. Звичайно, що виникла проблема й першочергової приватизації „багатих” підприємств, збиткові ж чи малоприбуткові залишалися у власності держави. Саме тому виникла потреба в існуванні спеціального органу з питань приватизації на кшталт спеціально створених установ по опіці над державною власністю Treuhandanstalt на території колишньої Німецької Демократичної Республіки. Завдяки проведеним реформам експерти сходяться у високій оцінці привабливості польської економіки насамперед з огляду на те, що Польща має передбачувану зовнішню та внутрішню політику, а також завдяки стабільності її економіки [3].

Для формування позитивного інвестиційного клімату у числі перших були прийняті документи, що визначають юридичні основи здійснення господарської діяльності - Цивільний кодекс і закон „Про господарську діяльність”, а також закон про приватизацію державних підприємств.

У цих умовах завдання держави зводилося до того, що вона зобов'язувалася створити необхідні політичні і правові умови для господарської діяльності всіх її суб'єктів незалежно від форми власності при мінімальному власному втручанні в економіку.

Одним із перших кроків уряду в напрямку сприяння інвестиціям було введення в дію закону про придбання нерухомості іноземними громадянами від 1920 року, який було доповнено в 1990-му й особливо в 1996 році. 1996 року закон було істотно перероблено відповідно до європейських норм у зв'язку із наміром Польщі інтегруватися зі структурами Європейської організації співробітництва та розвитку. Було зроблено наголос на скороченні кількості обмежень для іноземних громадян щодо придбання майна. Після змін у законодавстві іноземні громадяни одержали можливість придбання власності без дозволу Міністерства внутрішніх справ у таких випадках:

- при покупці житла (квартири, апартаментів);
- при покупці нерухомості за умови, що іноземний громадянин проживав у Польщі щонайменше п'ять років;
- при покупці нерухомості, якщо іноземний громадянин є чоловіком (дружиною) польського громадянина, проживає на території Польщі як мінімум протягом двох років і ця власність є їхньою спільною власністю;
- при покупці земельної ділянки площею до 0,4 гектара в міській зоні для використання в статутних цілях [3].

Іншим важливим моментом урядової політики залучення інвестицій на початку процесу реформування польської економіки було надання пільг інвесторам. Закон про іноземні інвестиції від 1991 року надавав іноземним інвесторам різноманітні пільги, проте термін їх дії було обмежено кінцем 1993 року. Замість них для деяких видів інвестицій була введена система прискореної амортизації. Як правило, обсяги пільг варіюються залежно від місця розташування об'єкта інвестицій. У районах з високим рівнем безробіття пільг більше.

Серед основних пільг для іноземних інвесторів слід виділити такі: підприємство звільняється від сплати податків на імпорту товарів, що представляють внесок у статутний капітал, за умови, що право власності на ці товари не переходить до іншої особи протягом трьох років після рішення про звільнення від митних платежів (дана норма існує і в Україні); відповідно до внесених 1998 року змін до закону про іноземні інвестиції підприємства продовжують користуватися звільненням від сплати мита на устаткування, придбане за кордоном протягом перших трьох років діяльності; відповідно до закону про податок на додану вартість, сплачений від вартості завезених у країну основних засобів виробництва, які становлять внесок у статутний капітал, можна, як правило, компенсувати.

Привабливість польської економіки для іноземного і внутрішнього інвестора зумовлена також стабільністю та конвертованістю польської валюти – злотого. Злотий став конвертованою валютою 1 січня 1990 року. Спочатку вартість злотого була "прив'язана" до американського долара, пізніше - до найбільш "впливових" валют. У жовтні 1991 року була введена щомісячна девальвація злотого, для того щоб згладити ефект внутрішньої інфляції. Зниження рівня інфляції і відносна стабільність обмінного курсу дозволили урядові провести деномінацію злотого у співвідношенні 1:10000, що було зроблено 1 січня 1995 року. Деномінація супроводжувалася прийняттям нового

закону про валютне регулювання, який лібералізував деякі аспекти обміну валют, і це стало черговим кроком до повної конвертованості злотого і членства в Організації економічного співробітництва і розвитку.

Завдяки політиці сприяння капіталовкладенням у польську економіку, що її послідовно проводить уряд, країна залишається привабливою для внутрішнього та іноземного інвестора. Підприємців з-за кордону приваблює висока рентабельність вкладень, великий ринок збуту товарів, доступна висококваліфікована робоча сила, задовільна загалом інфраструктура. Для подання допомоги іноземним бізнесменам також було створено Державну агенцію іноземних інвестицій, що надає необхідну інформацію, вказує можливості добору вітчизняних та іноземних партнерів, забезпечує обслуговування іноземних інвесторів.

Іноземні інвестиції в економіку Польщі в основному регулюються вищезгаданим законом про іноземні інвестиції від 1991 року. Закон визначає типи підприємств, у які можна інвестувати, умови репатріації прибутку і рівень заробітків іноземних фахівців, податкові пільги для іноземних інвесторів, а також забезпечує правовий захист іноземних інвестицій у Польщі.

Закон усунув існуючі раніше обмеження на вивіз прибутку, скасував обмеження розмірів інвестиційних вкладень (зокрема було усунуте положення про мінімальний розмір) і більшість раніше чинних вимог щодо узгодження з різними інстанціями.

Закон про іноземні інвестиції 1991 року гарантує також виплату компенсації іноземним інвесторам у розмірі їхньої фінансової участі у випадку націоналізації або експропріації їхніх активів. До того ж Польща уклала двосторонні договори про захист інвестицій з цілою низкою країн, включаючи Францію, Німеччину, Нідерланди, Швецію, Великобританію та США, що створює додаткові гарантії для іноземних інвесторів. Передбачено також механізм страхування інвестицій.

Іноземні інвестори можуть вивезти закордон кошти в іноземній валюті в повному обсязі прибутку, а також кошти від ліквідації чи продажу компанії, компенсацію, отриману за націоналізоване або експропрійоване майно. Іноземні фахівці мають право вивозити кошти в іноземній валюті в розмірі своєї винагороди після сплати податків та репатріювати їх без спеціального дозволу.

Таким чином, до 2001 року були ліквідовані всі основні правові відмінності між польськими і іноземними інвесторами, тобто Польща вслід за європейськими країнами відмовилася від застосування критеріїв громадянства у приватизації. Обмеження стосуються лише бізнесу в сфері ЗМІ, де частка іноземних інвестицій не повинна перевищувати 33%, організації лотерей, де перевагу мають місцеві підприємці. Окремого державного ліцензування вимагають також авіаперевезення, міжнародні телекомунікації, юридична практика. Купівля нерухомості іноземцями також вимагає дозволу МВС.

Протягом перших десяти років трансформації польської економіки іноземні інвестиції насамперед залучались у будівництво доріг, реструктуризацію великих державних підприємств та в нові технологічні галузі

виробництва. Загалом, оцінюючи досвід Польщі у залученні іноземних інвестицій, можна відзначити, що сприятливий інвестиційний клімат у країні зумовлено насамперед прозорістю права, а також створенням рівних умов для інвесторів.

В останні роки бачимо значний ріст ПІІ в економіку Республіки Польща, так у 2000 році – 10,3 млрд. євро, 2004 – 10,2 млрд. євро, у 2007 році – уже 16,6 млрд. євро і у 2008 році – всього 11, 1млрд. євро [4]. Серед негативних тенденцій ринку інвестицій польські аналітики відзначають зниження загального обсягу іноземних інвестицій протягом 2000-2002 років та у 2008 році у середньому на 20%. Причини виникнення цієї тенденції, скоріш за все, криються в загальній рецесії в міжнародній економіці, а також в уповільненні процесу приватизації та спаді виробництва в Польщі, недорозвиненості ринкової інфраструктури, низькій купівельній спроможності населення, недостатній кваліфікації робочої сили тощо [5].

Висновки. У державах з перехідною економікою, у даному випадку – Республіці Польща, у процесах формування інвестиційного клімату були та є свої особливості та специфіка. Уряд проводить політику реформування економічної системи з урахуванням умов певної держави та регіону зокрема. Все ж можна виділити основні фактори формування позитивного інвестиційного клімату держави: перш за все, формування нормативно-правової бази щодо усієї економічної діяльності суб'єкта господарювання; загальне зниження адміністративних бар'єрів для здійснення інвестиційної діяльності; формування дієвої фінансової системи; зниження відсоткових ставок до рівня, що забезпечували б ефективність інвестицій в реальний сектор економіки на основі забезпечення збалансованості бюджету та рівня інфляції; проведення податкової реформи, що передбачає розширення інвестиційних можливостей суб'єктів ринку на основі упорядкування та спрощення; підвищення інвестиційної привабливості на основі рішення проблеми ефективного власника; формування організаційно-правових передумов зниження інвестиційних ризиків на основі укріплення судової системи та підвищення якості гарантій захисту прав інвесторів з ціллю стимулювання трансформації в реальні інвестиції заощаджень населення, прямих інвестицій іноземних та внутрішніх стратегічних інвесторів; зниження нерівномірності інвестиційної привабливості регіонів держави, що мають значну різницю як на рівні економічного розвитку, так і на рівні ризиків довгострокового інвестування; підвищення ефективності використання бюджетних інвестиційних ресурсів.

Використані джерела інформації:

1. Paulo G. Correa, Ana M. Fernandes, Chris J. Uregian. Technology adoption and the investment climate: firm-level evidence for Eastern Europe and Central Asia [Електронний ресурс:] / Policy research working paper of The World Bank. Режим доступу : <http://econ.worldbank.org/external/>
2. Robert F. Miller. Economic reform in former communist systems: the problems of privatisation. [Електронний ресурс:] / Fellow in Political Science, Division of Economics and Politics 1992. Режим доступу : <http://history.eserver.org/privatization-problems.txt>

3. Ярош Олег. Інвестиційний клімат як елемент польської стратегії економічних реформ. [Електронний ресурс:] / Український незалежний центр політичних досліджень. Режим доступу : <http://www.ucipr.kiev.ua/modules>
4. Foreign direct investments in Poland. [Електронний ресурс:] / Embassy of Republic of Poland in The Hague. Режим доступу : http://haga.trade.gov.pl/en/Economische_Zones
5. Foreign direct investment database. [Електронний ресурс:] / United nations conference on trade and development. Режим доступу : <http://stats.unctad.org/FDI/TableView/tableView.aspx>

Рецензент: Льченко-Сюйва Л.В., к.держ.упр., доцент.

УДК 35

Побережний О.В.,
аспірант Національної академії державного
управління при Президентіві України

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Анотація. Здійснено аналіз зарубіжного досвіду щодо основних пріоритетних напрямів соціальної політики держави та визначено шляхи їх реалізації з орієнтацією на модель соціального розвитку України.

Аннотация. Осуществлен анализ зарубежного опыта относительно основных приоритетных направлений социальной политики государства и определенно пути их реализации с ориентацией на модель социального развития Украины.

Summary. The analysis of foreign experience is carried out in relation to basic directions of priorities of social policy of the state and certainly ways of their realization with an orientation on the model of social development of Ukraine

Актуальність дослідження визначається сучасними реаліями державотворення України та основними проблемами соціальної політики держави, серед яких перш за все необхідно відзначити суперечливе та неоднозначне розуміння соціальної політики держави, відсутність єдиних принципів формування соціальної політики, невідповідність основних пріоритетних напрямів її реалізації існуючій моделі соціальної держави тощо. В цьому сенсі доцільним є вивчення міжнародних здобутків реалізації соціальної політики, що обумовлено прагненням України інтегруватися у світовий соціально-економічний простір.

Аналіз наукових доробок. Дослідження базується на наукових доробках з питань соціальної політики зарубіжних вчених – Р. Агуна, М. Вінера, Е. Джеймс, Е. Ендрюс, А. Іглесіаса, М. Ісаєва, Г. М. Таггарта, В. Роїка, Р. Рофмана, Е. Фулту; а також вітчизняних дослідників, що вивчали питання вирішення соціальних проблем – М. Кравченко, Т. Кір'ян, Е. Лібанової, О. Палій, І. Пижик, А. Решетніченко, В. Скуратівського, Б. Зайчука, О. Зарудного, П. Шевчука та інших.

Мета дослідження полягає в аналізі зарубіжного досвіду щодо основних пріоритетних напрямів соціальної політики держави та шляхів їх реалізації з орієнтацією на модель соціального розвитку України.